

Универзитет у Београду  
Филолошки факултет

Датум:

## ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>I – ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Орган који је именовао Комисију:<br/>Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 4. новембра 2015. године донело је одлуку (бр 2586/1) о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је Мр Тамара Вукомановић предала под насловом « <b>Лингвистичка анализа ваздухопловне терминологије у енглеском језику</b>».</li> <li>2. Састав Комисије (име и презиме сваког члана, звање, назив уже научне области за коју је изабран у звање, датум избора у звање и назив факултета/установе у којој је члан Комисије запослен): <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Др Смиљка Стојановић, доцент, 2010, Енглески језик</li> <li>2. Др Јулијана Вучо, редовни професор, 2010, Методика наставе италијанског језика</li> <li>3. Др Ненад Томовић, доцент, 2011, Енглески језик</li> </ol> </li> </ol>                                                                                                           |
| <b>II – ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Тамара, Слободана, Вукомановић</li> <li>2. Рођена 12. септембра 1972. године, Котор, Црна Гора</li> <li>3. Дана 18. јуна 2008. године на Филолошком факултету у Београду одбранила је магистарску тезу под насловом „Енглески језик као језик војне струке“</li> <li>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: <i>Примењена лингвистика</i></li> </ol>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <b>III – БИОГРАФИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА КАНДИДАТА</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| <p>Кандидаткиња Тамара Вукомановић рођена је 12.09.1972. године у Котору. Основну школу завршила је у Тивту а средњу у Будви. Дипломирала је на Филолошком факултету у Београду 1997. године, на Групи за енглески језик и књижевност. На истом факултету завршила је и магистарске студије, на смеру Методика наставе енглеског језика и 2008. године одбранила магистарску тезу под насловом „Енглески језик као језик војне струке“.</p> <p>Након дипломирања, радила је неколико месеци као професор енглеског језика у Тивту, у основној школи „Драго Миловић и Бранко Бринић“. Године 1998. почиње да ради у Хидрографском институту Ратне морнарице у Тивту, а затим, у марту 2001. године одлази у Београд где почиње да ради на Војној академији. На Академији изводи наставу из предмета Енглески језик.</p> <p>Написала је неколико научно-истраживачких радова из области Примењене лингвистике и са неким од њих учествовала на домаћим и међународним конференцијама; неки од тих радова су објављени:</p> |

1. „The Mixed Ability Class“. Школовање и обука у систему одбране-Евроатлантски аспект, научно-стручна конференција са међународним учешћем, ШИОМО, 29-30. новембар 2006., Београд (Зборник радова)
2. „Глас наставника у учионици“. Глас у језику, књижевности и култури, научни скуп, Philologia, 29-30. март 2007., Београд (Зборник радова)
3. „Војни енглески језик и српски језик-језичко посуђивање“. Језик, књижевност, идентитет Језичка истраживања, мултидисциплинарна и међународна конференција, Филозофски факултет Ниш, април 2009. (Зборник радова)
4. „Метафора у војном српском и енглеском језику“. Српски језик XVIII, Београд, 2013.

#### IV – НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Лингвистичка анализа ваздухопловне терминологије у енглеском језику“

#### V – ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Тамаре Вукомановић, у обиму од 336 страница, састоји се од следећих делова: *Апстракт на српском, енглеском и руском језику* (стр.6-15), *Садржај* (стр.16-17), *(1) Увод* (стр.18-32); *1.1. Циљ истраживања* (стр.33); *1.2. Коришћене методе* (стр.33); *1.3. Корпус* (стр.34); *1.4. Хипотеза* (стр.35); *(2) Анализа записа разговора између пилота авиона и контролора летења, односно чланова посаде авиона (редовне и ванредне ситуације)* (стр.36-40); *(2.1.) Први запис* (стр.41-60); *(2.2.) Други запис* (стр.61-69); *(2.3.) Трећи запис* (стр.70-83); *(2.4.) Четврти запис* (стр.84-98); *(2.5.) Пети запис* (стр.99-107); *(2.6.) Шести запис* (стр.108-116); *(2.7.) Седми запис* (стр.117-125); *(2.8.) Осми запис* (стр.126-134); *(2.9.) Девети запис* (стр.135-153); *(2.10.) Десети запис* (стр.154-163); *(2.11.) Једанаести запис* (стр.164-172); *(2.12.) Дванаести запис* (стр.173-182); *(2.13.) Тринаести запис* (стр.183-201); *(3.1.) Ваздухопловни и поморски енглески језик-језичко посуђивање* (стр.202-221); *(3.2.) Идиоми који у себи садрже ријечи типичне за ваздухопловну терминологију* (стр.222-224); *(4) Закључак лингвистичке анализе записа* (стр.225-235); *(5) О учењу енглеског језика на Војној академији са посебним освртом на предмет Ваздухопловна фразеологија* (стр.236-255); *(6) Општи закључак* (стр.256-258); *(7) Литература* (стр.259-262); *(8) Прилози* (стр.263); *(8.1.) Прилог А Корпус* (стр.264-316); *(8.2.) Прилог Б Рјечник* (стр.317-336).

#### VI – ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У својој докторској дисертацији, кандидаткиња Тамара Вукомановић износи претпоставку да се у оквиру енглеског језика у ваздухопловству сасвим јасно уочава „подела“. У оквиру те „поделе“ с једне стране је енглески језик који обухвата терминологију у вези са разним фазама током летења и користи се у редовним ситуацијама. Са друге стране је општи енглески језик који се користи у ванредним ситуацијама када је потребно детаљније објаснити насталу ситуацију, те стога стандардне ваздухопловне речи и фразе нису довољне. Као што се може видети на основу уводног дела, кандидаткиња је себи поставила за циљ да утврди постојање евентуалних сличности и разлика у језику између терминологије која се употребљава за време редовних ситуација и оне која је у употреби за време ванредних ситуација. У том смислу један од задатака је био да се утврди које се класе речи употребљавају у овој врсти комуникације. Следећа претпоставка коју кандидаткиња износи јесте да је елипса једно од основних обележја ваздухопловне терминологије (оне везане за стандардне речи и фразе) и да је присутна искључиво у оквиру ових речи и фраза, а да није заступљена у оквиру општег језика који пилот и контролор летења употребљавају у ванредним ситуацијама. На основу изнетог један од

задатака био је да се утврди да ли је елипса једно од најзаступљенијих обележја ове врсте комуникације или не и у којим ситуацијама се користи.

Како је основни предмет рада анализа ваздухопловне терминологије у енглеском језику која је у употреби у редовним и ванредним ситуацијама кандидаткиња даје детаљну семантичко-синтаксичку анализу записа разговора на релацији пилот авиона-контрола летења при том се у највећој мери ослањајући на ставове лингвиста Халидеја и Хасанове, Јула и Браунове, Торнберија и Меккартија. Метода коју највише користи у својој анализи јесте метода анализе дискурса коју допуњује квалитативном и методом дескриптивне лингвистике.

Кандидаткиња у својој анализи полази од становишта Халидеја и Хасанове да је текст прилично широк појам и да може обухватити усмени и писмени запис, прозу, поезију, дијалог или монолог и много шта другог. Такође се ослања на став претходно поменутих лингвиста према којем се текст не може дефинисати на основу величине и при том се може посматрати као семантичка јединица. Следећи став који кандидаткиња примењује у својој анализи јесте онај у вези са појмом кохезије а који такође заступају аутори Халидеј и Хасанова. Према овим ауторима појам кохезије је семантички и тиче се односа значења које постоји унутар текста и које га одређују као текст. Они наводе да се кохезија „делимично изражава кроз граматику, а делимично кроз речник, те се зато може говорити о граматичкој и лексичкој кохезији“. Кандидаткиња у свом раду усваја и примењује став Халидеја и Хасанове о томе да „појам кохезије објашњава неопходне семантичке односе, чиме је било ком одломку говора или писања омогућено да функционишу као текст“ и да „тај појам можемо систематизовати класификујући га у мали број различитих категорија-референцу, супституцију, елипсу, конјункцију, и лексичку кохезију“. Кандидаткиња се у знатној мери ослања на и примењује појам кохезије у својој лингвистичкој анализи записа при том уводећи и нарочиту пажњу обрађујући на категорије референце, елипсе, конјункције и лексичке кохезије.

Кандидаткиња у свом раду такође прихвата и примењује став аутора Торнберија према којем сваки текст има неку сврху која може да утиче на производњу текста. Такође, према овом аутору истичу се три компоненте контекста које би могле утицати на избор језика у производњи текста. Ове три компоненте које кандидаткиња усваја и примењује у својој лингвистичкој анализи записа дефинишу се као *подручје* (*шта* у вези са ситуацијом-која врста друштвене активности се дешава, и у вези са којом темом), *тенор* (*ко* у вези са ситуацијом-учесници, њихов однос и томе слично) и *начин* (*како* у вези са ситуацијом-средство помоћу којег се ствара текст, на примјер, имејл, разговор лицем у лице, разговор путем радија, писани монолог и томе слично).

Корпус на основу којег је и урађена лингвистичка анализа у потпуности се уклапа у претпоставку коју је кандидаткиња изнела у уводном делу рада, а која је у вези са „поделом“ у оквиру енглеског језика у ваздухопловству, пошто представља комбинацију редовних и ванредних ситуација, односно језика који је у употреби у овим ситуацијама. У једном мањем делу рада кандидаткиња се бави процесом језичког посуђивања које се одиграло између поморског и ваздухопловног енглеског језика. Највише се ослања на ставове аутора Рудолфа Филиповића, Дејвида Кристала и Саре Томасон који се доста баве овом облашћу. У овом процесу поморски језик је био језик давалац, док је ваздухопловни језик био језик прималац. Примери наведени у раду показују да се најчешће ради о потпуном преузимању речи из поморства у ваздухопловство, с тим што речи задржавају потпуно исто значење, то јест, оно остаје непромењено. Поред тога, наведени су и примери речи које су у процесу језичког посуђивања промениле значење. При том се код неких

примера уочава правац погоршања значења или пејоризација, док се код других уочава правац побољшања значења или амелиорација.

Такође, сасвим мали део рада односи се на наставу енглеског језика на Војној академији. Кандидаткиња је наводила ставове најзначајнијих представника примењене лингвистике у свету данас попут Хармера, Скривенера, Марсијеве и Нунана. Такође су размотрени различити ставови водећих лингвиста у области Енглеског за специјалне намене (Бастуркменова, Хачинсон и Вотерс и Дадли Еванс) кроз призму извођења наставе из предмета Енглески језик и Ваздухопловна фразеологија на Војној академији. Није занемарљива ни чињеница да не постоје слични научно-истраживачки радови на ову тему у свету и код нас што одабир управо ове теме чини значајним.

## **VII – СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ**

## **VIII – ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА**

Принцип Халидеја и Хасанове о томе да се кохезија делимично изражава кроз граматику, а делимично кроз речник на основу чега се може говорити о граматичкој и лексичкој кохезији, од којег се у овој анализи кренуло, показао се тачним. Став ових аутора о постојању различитих категорија (при том се мисли на референцу, елипсу, конјункцију и лексичку кохезију) у оквиру кохезије када она објашњава неопходне семантичке односе, на основу чега било који одломак говора или писања функционишу као текст, успешно је примењен у лингвистичкој анализи записа.

На синтаксичком нивоу истраживање кандидаткиње је недвосмислено показало да је елипса једно од основних обележја стандардних ваздухопловних речи и фраза, али је исто тако утврђено да се доста користи и у оквиру општег енглеског језика који је у употреби у ванредним ситуацијама. На овом нивоу истраживања уочено је и да се у оваквој врсти комуникације често употребљавају неформални облици *gonna* и *yeah*. Поред тога резултати овог истраживања говоре о томе да је садашње трајно време најчешће коришћено време у овој врсти разговора. Такође је утврђено да су стандардне речи и фразе *Say again* и *Roger* највише пута биле употребљене у овој врсти комуникације. Поред тога уочено је да постоје честе паузе у реченицама, или је пак велики број реченица недовршен. Веома је упадљива и употреба узвика *ah*, *uh*, *oh* и *euh* и то нарочито у тренутку када дође до ванредне ситуације. Још две речи које се најчешће употребљавају у комуникацији између пилота и контролора летења су *Hey* и *Okay*.

У овој врсти комуникације забележена је и употреба вулгаризама (наравно мисли се на псовке) и то у разговору који се одвија између чланова посаде авиона.

Претходно поменути резултати синтаксичке анализе корпуса потврђују неке од претпоставки изнетих у хипотези рада. Овде се пре свега мисли на елипсу као на најчешће употребљавано језичко средство.

На прагматичком нивоу истраживање је показало да учесници у разговору, зависно од настале ситуације, у већој или мањој мери употребљавају одређене речи које јасно показују њихов став и одговор на неку ситуацију до које је у одређеном тренутку дошло у

авиону. Ово се огледа у великом броју недовршених реченица, пауза у реченицама, узвика као и псовки.

У овом истраживању кандидаткиња се доста ослањала и на став аутора Торнберија по питању компоненти контекста које би могле утицати на избор језика у производњи текста. Резултати истраживања показали су да се све три компоненте контекста (подручје, тенор и начин) могу успешно применити на овакву врсту анализе.

На граматичком нивоу резултати су показали да се међу класама речи које су представници посаде авиона и контроле летења употребљавали у међусобној комуникацији (нарочито у ванредним ситуацијама) налазе и оне које иначе нису типичне за ваздухопловни енглески језик. Овде се пре свега мисли на прилоге и предлоге.

Анализом је утврђено и да се ред речи који је типичан за енглески језик (субјекат, глагол, објекат) у великој мери поштује чак и када у авиону дође до ванредне ситуације.

Захваљујући претходно поменутом, у скоро свим анализираним записима кохезија текста није нарушена.

Ово истраживање показало је да је ваздухопловни енглески језик специфичан и веома интересантан те стога заслужује посебну пажњу лингвиста. При том се мисли на употребу овог језика у редовним али и ванредним ситуацијама. Важност ваздухопловног саобраћаја у данашњем свету просто говори о томе да би пажњу требало мало више усмерити ка лексиколошком нивоу, односно ка састављању што већег броја речника из ове области. Овде се мисли како на једнојезичке тако и на двојезичке речнике. То би свакако било од велике користи како за будуће пилоте тако и за запослене у авио-индустрији који у свом послу такође користе ваздухопловни енглески језик.

## **IX – ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА**

Докторска дисертација кандидаткиње Тамаре Вукомановић написана је у складу са образложењем наведеним у пријави теме и садржи све битне елементе. До резултата који су јој омогућили стицање увида у бројна постављена питања и који би могли имати конкретну примену у погледу сазнања о природи такозваног ваздухопловног енглеског, кандидаткиња је дошла пажљиво анализирајући материјале и записе који сведоче о драматичном одвијању догађаја у пилотској кабини и анализи конверзације између пилота и контроле лета. Тамара Вукомановић прави јасну поделу између енглеског језика који обухвата терминологију у вези са са разним фазама у току летења и користи се у редовним ситуацијама и општег енглеског језика који је у употреби у ванредним ситуацијама када је потребно детаљније објаснити насталу ситуацију, те стога стандардна ваздухопловна лексика није довољна. Посебну пажњу током лингвистичке анализе корпуса кандидаткиња посвећује елипси која је једно од основних обележја ваздухопловне терминологије (оне везане за стандардне речи и фразе) и закључује да је присутна искључиво у оквиру њих, а да није заступљена у оквиру општег језика који пилот и контролор лета употребљавају у ванредној ситуацији. Кандидаткиња је извршила детаљну семантичко-синтаксичку анализу записа разговора на релацији пилот авиона-контрола летења, при том се у највећој мери ослањајући се на ставове лингвиста Халидеја и Хасанове, Јула, Торнберија и Меккартија. Тамара Вукомановић примењује методу анализе дискурса уз квалитативну анализу и методе дескриптивне лингвистике. На основу анализе добијених резултата, јасно је да се они могу користити у учионици у школама за пилоте, академијама, у службама на аеродромима, као и у обуци становништва у погледу

путовања авионом. Кандидткиња је извршила лексикографску кодификацију нормираног и стандардизованог језика струке у смислу израде квалитетног дескриптивно-нормативног енглеско-српског речника ваздухопловства. Свест да учење траје читав живот, да је енглески језик глобално средство споразумевања и да је информациона технологија свеprisутна, дају основ очекивању да предстоји значајније интересовање стручне јавности за значај ваздухопловног језика у сваком друштву. У складу са динамичном природом савременог окружења, очекује се да ће у планирању наставе и обликовању наставних програма за ваздухопловни енглески превладати један систематичан интегративни приступ. На основу увида у рад и целокупног излагања, може се закључити да је кандидаткиња овладавала релевантном литературом коју је критички сагледала и промислила, а у појединим важним аспектима и допунила својим виђењима заснованим на вишегодишњем личном педагошком и теоријско-методолошком искуству. Резултати оваког рада биће од не мале користи свима који раде са људима у области ваздухопловства, понајвише због кандидаткињиног поузданог увида у обимну литературу и личног искуства. Представљени резултати истраживања, као и читав текст, написани су добрим, јасним и убедљивим стилом.

#### **Х – ПРЕДЛОГ**

**На основу укупне оцене ове дисертације, Комисија, у најбољем уверењу предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета да препоручи Сенату Универзитета у Београду да рад «*Лингвистичка анализа ваздухопловне терминологије у енглеском језику*» прихвати као докторску дисертацију, а кандидаткињи мр Тамари Вукомановић одобри усмену одбрану пред истом комисијом.**

У Београду 20. децембра 2015. године

Потписи чланова Комисије:

Др Смиљка Стојановић

Др Јулијана Вучо

Др Ненад Томовић

